
УДК 161.2.8Г373.46:81'23

Наталія Ляшук (м. Сімферополь)

КОДИФІКАЦІЯ БАГАТОЗНАЧНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ У СЛОВНИКАХ ЦИТАТНОГО ТИПУ

У статті окреслено основні вимоги до термінологічної дефініції, вироблено рекомендації щодо узгодження авторських дефініцій багатозначних лінгвістичних термінів із уже кодифікованими в лексикографічних джерелах. Запропоновано робочу статтю цитатного словника лінгвістичних термінів на матеріалі лексикографічних праць та сегментів метамови вітчизняних і зарубіжних лінгвістів.

Ключові слова: *словник цитатного типу, багатозначний термін, сегмент метамови, дефініція.*

Наука живе й розвивається постійно, саме тому існування різноманітних концептуальних інтерпретацій того самого наукового поняття, і як наслідок кількох його визначень, є нормою. Вибір визначення для лексикографічного представлення вимагає послідовних та об'єктивних критеріїв його аналізу. Хоча вимоги до дефініцій терміна в сучасній науці вже розроблялися, однак не всі мовознавці та власне лексикографи у своїх визначеннях їх дотримуються. У підручнику з логіки зазначено, що «від наявності більш-менш чітких, зрозумілих визначень термінів у тому чи тому викладі матеріалу залежить зрозумілість та точність цього викладу»¹ [4: 204]. Кодифікуючи терміни в галузевих словниках, лінгвісти-термінологи не повинні просто калькувати лексикографічні дефініції з попередніх словників, а вибудовувати дефініції на основі реального терміновживання у мовознавчому дискурсі (це стосується й інших галузевих термінологій), адже лише на основі метамови лінгвістів із дотриманням вимог логічної побудови дефініцій термінопонять можна

---

¹ Тут і далі цитати подано у нашому перекладі — *Н.Л.*

розробити гармонійно структуроване й чітке визначення лінгвістичного терміна.

Мета нашої статті — окреслити основні вимоги до дефініції терміна, виробити рекомендації щодо узгодження авторських дефініцій багатозначних лінгвістичних термінів із кодифікованими в лексикографічних джерелах. Розробити робочу (з коментарями) лексикографічну статтю словника багатозначних лінгвістичних термінів цитатного типу.

Мовознавці по-різному визначають сукупність вимог до термінологічної дефініції. Порівняймо основні принципи побудови словникових визначень терміна, розроблені в працях П.Н. Денисова, С.Д. Шелова, І.С. Куликової, Д.В. Салміної. Підкреслимо, що тут правила побудови дефініцій виокремлені з урахуванням специфіки лінгвістичної термінології, що є особливо актуальним для нашого дослідження.

Розпочнемо з уривка «Навчального словника лінгвістичних термінів» (2009) І.С. Куликової, Д.В. Салміної, де зазначено, що визначення повинно бути:

- повним, тобто включати необхідний мінімум ознак термінованого поняття, який дозволив би відмежувати той чи той термін від інших, суміжних із ним;
- логічно суворим, побудованим за родо-видовим принципом через співвіднесення з найближчим родовим поняттям;
- структурно однотипним для однорідних понять;
- зрозумілим, тобто складатися тільки вже з відомих термінів;
- за можливості коротким, доступним для запам'ятовування й подальшого відтворення;
- синтаксично цілісним, що має форму речення, підметом якого є термін, який визначається, а групою присудка (предикативною частиною) - саме визначення (дефініція) [VI: 23-24].

На думку цих дослідників, у визначеннях не припускається:

- заміна визначення поясненням-описом явища, що визначається;
- відсутність родового поняття родо-видової дефініції;
- тавтологія (лексичне дублювання терміна визначальної частини);
- плеоназм (змістове дублювання в дефініції тієї чи тієї ознаки);
- метафоричний спосіб дефініції;
- логічна нечіткість;
- логіко-синтаксична аморфність (порушення тричленної логічної структури «термін + зв'язка + визначення»);
- розчленованість на кілька речень [Там само].

Ці вимоги були вже давно розроблені та описані логікою ще в працях Аристотеля, оскільки дефініювання поняття — одна з найважливіших операцій формальної логіки. З покликанням на праці логіків схожий список правил пропонує і С.Д. Шелов, додаючи «правило ясності та зрозумілості всіх термінів, що входять до дефініції», «заборону використання алегоричних та метафоричних зворотів», «заборону використання багатозначних слів у дефініції» [17: 113]. Останні вимоги, як

підкреслює С.Д. Шелов, є не стільки логічними, скільки лінгвістичними, що стосуються мовного оформлення логічно правильної структури. Лінгвістичні вимоги словникових визначень терміна пропонує також П.Н. Денисов [7: 32 – 33]. Наприклад, вимоги відносності та простоти, пов'язані з орієнтацією дефініції словникової статті на певний тип адресата – на досвідченого мовознавця чи студента-філолога; економності й стандартності, що зумовлено необхідною одноманітністю визначень співвідносних термінів для забезпечення системності в межах словника.

Одним із шляхів вирішення проблеми логічних та лінгвістичних помилок у дефініціях терміноодиниць, зокрема багатозначних, вважаємо фіксацію термінів у словниках цитатного типу. «Розробляючи дефініцію терміна, – пише Н.З. Котелова, – необхідно спиратися на його наукове визначення. Оскільки існує не один варіант його розуміння..., треба здійснити вибір одного варіанта, поєднуючи екстралінгвістичні критерії (авторитетність джерел, загальна визначеність щодо розуміння) з лінгвістичним (місце терміна в мовній системі, вживання в мовленні, реєстроване за матеріалами)» [12: 36].

Отже, обов'язково треба включати до словникових статей уривки (або сегменти) метамовлення, що ілюструють концептуальне вживання того чи того терміна.

На думку В.О. Іцковича, в словниках нової лінгвістичної термінології дефініції повинні бути «документовані цитатою» [9: 43]. Наприклад, цитатний спосіб використовується для пояснення термінів-понять у предметних покажчиках до монографій В. Гумбольдта і Ф. Соссюра, що зумовлено великим значенням їх теоретичних міркувань в історії лінгвістики ХХ ст. [14: 69]. Але природний для словників метадіалектів чи метадіалектів (власне, яким і є термінологічний словник) спосіб кодифікації термінів лексикографи-термінологи сьогодні оминають, тому що він вимагає ґрунтовного опрацювання термінологічного матеріалу, а не поверхневого переписування термінів та їх дефініцій із одного словника в інший. З огляду на це в 1999 р. російський мовознавець В.А. Шаймієв уклав «Короткий словник-довідник сучасних лінгвістичних термінів в цитатах» [XIII]. Він складається з 413 термінів, які активно використовуються в сучасній лінгвістичній літературі, таких як, *концепт*, *дискурс*, *дейксис*, *прагматика*, *референція*, *пресупозиція* та інші, що, на думку автора, є своєрідною «хрестоматією дефініцій». У багатьох випадках визначення терміна включене в пояснювально-описовий контекст, тобто словник-довідник має елементи енциклопедизму [14: 70]. На нашу думку, цитатний лінгвістичний словник має велике значення та може активно використовуватися з науково-дослідною й навчальною метою особливо там, де науковці й студенти-філологи не завжди мають змогу ознайомитися з новими дослідженнями в галузі лінгвістики.

На жаль, в українському мовознавстві немає жодного цитатного лінгвістичного словника (так само, як немає його в інших галузях

знань). Здебільшого словникові дефініції належать авторам того чи того словника або ж запозичуються авторами з інших словників лінгвістичних термінів. Таку наступність у своїй праці підкреслює і О.С. Ахманова [I: 18 – 20]. Ж. Марузо, дослідивши відомі праці з лінгвістичної термінології, наголошує на тому, що словник термінології «може набути завершеного вигляду лише за співпраці тих, хто ним користується» [VII: 18].

Спробуємо змоделювати робочу лексикографічну статтю словника концептуально-багатозначних лінгвістичних термінів на матеріалі терміна словотвору *корінь*. Чимало визначень цього терміна, навіть у лексикографічних джерелах мають логічні помилки, оскільки не зовсім вдало сформульовані (див. табл.).

Аналізуючи дефініції терміна *корінь* у 14 словниках (див. визначення в лексикографічних джерелах ліворуч у таблиці), помічаємо, що найближчими родовими поняттями, за допомогою яких лексикографи розкривають зміст цього терміна, є: “частина слова”, “компонент слова”, “центр слова”, “елемент слова”, “форма слова”, “основа”, “морфема”, “база”.

Тепер розглянемо, до яких родових понять апелюють відомі мовознавці, формулюючи визначення терміна *корінь* у своїх працях (див. сегменти метамовлення вчених-лінгвістів праворуч у таблиці): “частина слова”, “ядро слова”, “база”, “носій [лексичного] значення”, “опора лексичного значення”, “морфема”, “одиниця”, “основа”.

Таке розмаїття лексикографованих та контекстуально вживаних у наукових концепціях родових ознак засвідчує концептуальну неоднорідність дефініцій терміна *корінь*, а отже, невизначеність як лексикографів, так і мовознавців щодо статусу позначуваного ним мовного об'єкта, що, власне, й ускладнює його кодифікацію.

Порівнюючи лексикографічну та контекстуальну абстракції родових понять (про моделювання пірамід абстракцій див. В.Л. Іващенко [10: 103, 242–250, 258–266]), помічаємо, що в лексикографічній практиці та власне в наукових працях мовознавці, визначаючи термін *корінь*, здебільшого апелюють до родових понять “частина слова”, “база”, “основа”, “морфема”. Це означає, що одне з цих понять претендує на архіпоняття, на основі якого розроблятиметься дефініція. З-поміж перерахованих родових понять, на нашу думку, найоптимальнішим і таким, що якнайкраще та вмотивовано розкриває зміст терміна *корінь*, є поняття “основа” та “морфема” (конкретизовані диференційними ознаками ‘нетвірна’ — для *основа* та ‘основна / головна’, ‘єдина’, ‘стрижнева’, ‘частина споріднених слів’ — для *морфема*), оскільки це *терміно*поняття, а визначення видових термінопонять повинні обов’язково опиратися на найближчі родові термінопоняття досліджуваної галузі знання (у нашому випадку — це лінгвістика). Підведення під поняття “частина слова” і “база” в цьому контексті не виправдовує себе, оскільки ці поняття не є власне термінологічними.

Термін *корінь* у лексикографічних джерелах та наукових працях

Корінь (термін словотвору)	
Лексикографічні джерела	Сегменти метамовлення вчених-лінгвістів
<p><i>О.С. Кубрякова, Ю.Г. Панкранц:</i> “носій ... лексичного значення слова, центральна його частина, що залишається незмінною у процесах морфологічної деривації: виражає ідею тотожності слова самому собі; корелює з поняттям лексеми; проста або нетвірна основа слова, що залишається після усунення всіх словотвірних і / або словозмінних елементів” [II: 242] – порушено операцію підведення під найближче родове поняття; дефініція неспівмірна, переобтяжена; неточність у формулюванні (носієм лексичного значення слова є саме слово, а не його частина)</p>	<p><i>В.О. Горпилич:</i> “до обов’язкових (основних) морфем належить корінь слова – носій денотативного, предметного, лексичного значення слова, центральна, постійна його частина, яка виражає ідею тотожності слова самому собі” [6: 24] – непряме описове підведення під найближче родове поняття через приналежність; порушено тричленну логічну структуру (термін + зв’язка + визначення)</p>
<p><i>Г.А. Нецаєв:</i> “нетвірна основа, основна частина слова, що не поділяється на значущі частини й виражає його речовинне значення” [VIII: 98] – порушено операцію підведення під найближче родове поняття, є надлишкова родова ознака як результат переліку родових понять</p>	<p><i>І.Р. Вихованець, К.Г. Горденська:</i> “корінь і афікс, на противагу слову, виступають мінімальними (нечленованими далі) значущими одиницями, мінімальними двобічними одиницями, у яких за певним експонентом закріплений той чи той елемент змісту” [3: 10] – дистанційне визначення</p>
<p><i>Н.В. Васильєва та ін.:</i> “морфологічний компонент слова, що має основне значення” [IV: 83] – порушено операцію підведення під найближче родове поняття; дефініція збігається з визначенням терміна <i>основа</i> (корінь має здатність виражати лексичне значення тільки тоді, коли збігається з нетвірною основою)</p>	
<p><i>О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк:</i> “основна стрижнева морфема, що виражає загальне (поняттєве) лексичне значення слова” [XI: 197] – неточне визначення: нагромадження диференційних ознак ‘загальний’, ‘поняттєвий’, ‘лексичний’ (лексичне значення слова – це його індивідуальне значення, а не загальне / поняттєве); носієм лексичного значення слова є саме слово, а не його частина</p>	<p><i>М.П. Кочерган:</i> “основна, єдина обов’язкова для кожного слова морфема, що є носієм його лексичного значення, повторюється в усіх граматичних формах і споріднених словах” [13: 427] – неточне визначення: не всі слова мають корені (пор. службові слова); носієм лексичного значення слова є саме слово, а не його частина</p>
<p><i>И.С. Куликова, Д.В. Салмина:</i> “семантичний та структурний центр слова” [VI: 70] – порушено операцію підведення під найближче родове поняття; неповне визначення, оскільки немає достатнього мінімуму диференційних ознак</p>	<p><i>С.В. Семчинський:</i> “кореневі морфемі (чи морфемі-корені) є опорою лексичного значення, що проявляється в окремо взятому слові” [16: 178] – порушено тричленну логічну структуру (термін + зв’язка + визначення); неточне визначення із акцентуванням диференційної ознаки, а не родової</p>

Корінь (термін словотвору)	
Лексикографічні джерела	Сегменти метамовлення вчених-лінгвістів
<i>О.С. Ахманова</i> : “нетвірна (або проста) основа, що не включає в себе жодних афіксів і виділяється а) за відношенням до стану мови — морфологічний корінь, або коренева основа, і б) за відношенням до періодів його розвитку — етимологічний корінь, власне корінь чи етимон” [I: 208] — порушено операцію підведення під найближче родове поняття; визначення, переобтяжене зайвою деталізацією (несуттєвими диференційними ознаками)	<i>М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик</i> : “спільна частина споріднених слів, яка виражає їх основне лексичне значення” [8: 200] — порушено операцію підведення під найближче родове поняття; неточне визначення: носієм лексичного значення слова є саме слово, а не його частина
<i>Д.І. Ганич, І.С. Олійник</i> : “головна морфема, яка є носієм основного лексичного значення окремого слова та всіх споріднених за звуковим складом і значенням слів” [V: 184] — неточне визначення: носієм лексичного значення слова є саме слово, а не його частина	<i>О.О. Реформатський</i> : “носії речовинного значення (протилежного реляційному і дериваційному)” [15: 250–251] — неповне визначення, оскільки взагалі відсутнє родове поняття
<i>Д.Э. Розенталь, М.А. Теленкова</i> : “нетвірна основа, що є носієм мовленнєвого значення слова” [IX: 112] — порушено операцію підведення під найближче родове поняття; неточне визначення: носієм мовленнєвого значення слова є контекстуальне вживання самого слова, а не його частини	<i>Л.І. Бараннікова</i> : “основна частина слова, носій речовинного значення” [1: 178] — порушено операцію підведення під найближче родове поняття; дублювання тричленної логічної структури (термін + зв’язка + визначення)
<i>О.О. Селіванова</i> : “головна, обов’язкова для кожного слова морфема, що повторюється в споріднених словах чи граматичних формах і виражає фрагмент інтенціонального значення слова” [X: 309] — неточне визначення: не всі слова мають корені (пор. службові слова)	<i>В.І. Кодухов</i> : “загальна частина всіх споріднених слів, що утворюють словотвірне гніздо” [11: 212] — порушено операцію підведення під найближче родове поняття; неповне визначення: немає необхідного мінімуму диференційних ознак
<i>Н.Ф. Клименко</i> : “основна, єдина обов’язкова для кожного слова морфема, що є носієм його лексичного значення, повторюється у всіх граматичних формах і споріднених словах” [XII: 275] — неточне визначення: не всі слова мають корені (пор. службові слова); носієм лексичного значення слова є саме слово, а не його частина	<i>Р.А. Будагов</i> : “основна змістова частина слова без афіксів” [2: 246] — порушено операцію підведення під найближче родове поняття; неповне визначення, оскільки немає достатнього мінімуму диференційних ознак
<i>Л.О. Вакарюк, С.Є. Панцьо</i> : “морфема, яка виявляє себе, як спільна частина споріднених слів, є носієм лексичного значення слова і здатна приєднувати до себе справа або зліва афіксальні морфемі” [III: 71–72] — неточне визначення: носієм лексичного значення слова є саме слово, а не його частина	<i>Б.Н. Головін</i> : “первинна нетвірна основа, тобто та його частина, з якої починається ріст слова, ускладнення його основи” [5: 124] — порушено операцію підведення під найближче родове поняття; є фрагмент метафоризації (‘ріст слова’); неточне визначення: немає достатнього мінімуму диференційних ознак

Корінь (термін словотвору)	
Лексикографічні джерела	Сегменти метамовлення вчених-лінгвістів
<i>H. Bussmann</i> : “1. У діахронічному аспекті — історична основна форма слова, яка реконструюється у зіставленні з відповідними мовами й притаманними їй звуковими законами, що не може членуватися на дрібніші елементи, фонетично й семантично є основою; 2. Синонім ‘вільної’ морфеми або основи [XV: 1103] — у визначенні (1) порушено операцію підведення видового поняття до найближчого родового, є зайві диференційні ознаки; визначення (2) є неповним, оскільки немає достатнього мінімуму диференційних ознак; визначення через синонім	<i>Бенджамін Лі Ворф</i> : “мова проводить розрізнення між коренями та твірними утвореннями (основами, базами, темами). У цьому випадку мінімальна не зведена до більш дрібних одиниць база називається коренем” [XVII: 132] — порушено тричленну логічну структуру (термін + зв’язка + визначення); визначення описово вводить додаткову диференційну ознаку ‘нетвірний’
<i>D. Crystal</i> : “один з елементів, що функціонують у структурі слова; корінь — це базова форма слова, що не може стати предметом подальшого аналізу без повної втрати ідентичності” [XVI: 419] — порушено операцію підведення під найближче родове поняття; переобтяжене дублюванням тричленної логічної структури (термін + зв’язка + визначення)	<i>L. Bloomfield</i> : “частина первинного слова, що залишилася після відрахування первинного афікса” [XIV: 240] — порушено операцію підведення під найближче родове поняття; неповне визначення: немає достатнього мінімуму диференційних ознак
<i>J. Richards, R. Schmid</i> : “морфема, що є основною частиною слова й у багатьох мовах може функціонувати самостійно” [XIX: 461] — неповне визначення, оскільки немає достатнього мінімуму диференційних ознак	<i>E.A. Nida</i> : “корені утворюють ядра (серцевини) всіх слів” [XVIII: 82] — порушено операцію підведення під найближче родове поняття; порушено тричленну логічну структуру (термін + зв’язка + визначення)
Корінь — спільна для споріднених слів основна морфема, що збігається з нетвірною основою, за якою закріплено той чи той елемент змісту	

То яке ж поняття є найближчим родовим до видового “корінь”? На нашу думку, все ж таки поняття “морфема”, оскільки термінопоняття “корінь” перебуває в когіпонімічних зв’язках із термінопоняттями “суфікс”, “префікс”, “афікс”, “флексія” тощо, які також визначаються через найближче родове поняття “морфема”. Це підтверджує і статистична вибірка. Так, у зазначених лексикографічних та контекстуальних дефініціях фахівці здебільшого відсилають до родового поняття “морфема” (9 випадків), ніж до поняття “основа” (5 випадків).

Далі потрібно віднайти найсуттєвіші диференційні ознаки, що відрізняють кореневу морфему від інших морфем. За наведеними

визначеннями до таких ознак зараховують переважно ознаки ‘основний’ (10 випадків із 27), ‘носій / виразник лексичного значення’ (11 випадків із 27), ‘спільна частина споріднених слів’ (7 випадків із 27).

Ураховуючи логічні помилки, засвідчені в 27 дефініціях лінгвістичного терміна *корінь*, дамо визначення цього терміна, що як таке, на нашу думку, відповідає основним вимогам до логічного формулювання дефініцій: “*корінь* – спільна для споріднених слів основна морфема, що збігається з нетвірною основою, за якою закріплено той чи той елемент змісту”.

Отже, в результаті проведеного логіко-поняттєвого аналізу можемо зробити висновок, що практика логічно вмотивованого формулювання дефініцій наукових понять відстає від теоретичних напрацювань у цьому напрямі. Сьогодні однією з проблем у термінографії, на яку необхідно звернути особливу увагу, є проблема кодифікації не лише згармонізованої національно-мовної форми подання терміна, а й власне його інтернаціонального логіко-поняттєвого змісту.

Якщо концептуальна багатозначність наукового терміна відображає відмінності в ідеологічних, методологічних, пізнавальних настановах авторів, різне бачення того самого позначуваного ним об’єкта пізнання, відмінності в розчленовуванні семантичного метапростору науки, то укладання термінологічних словників цитатного типу допоможе інвентаризувати як лексикографовані, так і функціонально засвідчені в наукових працях концептуальні значення того самого терміна. Це сприятиме виробленню логічно вмотивованої науковими концепціями провідних учених-мовознавців реальної дефініції наукового поняття, а не просто переписаної з попередніх словників.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

- I. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская Энциклопедия, 1966. – 606 с.
- II. Большой энциклопедический словарь: Языкознание / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: Больш. рос. энци., 1998. – 685 с.
- III. Вакарюк Л. О., Панцьо С. Є. Український словотвір у термінах. Словник-довідник. – Тернопіль: Джура, 2007. – 260 с.
- IV. Васильєва Н. В., Виноградов В. А., Шахнарович А. М. Краткий словарь лингвистических терминов. – М.: Русский язык, 1995. – 175 с.
- V. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
- VI. Куликова И. С., Салмина Д. В. Обучающий словарь лингвистических терминов. – СПб.; М.: «САГА», «ФОРУМ», 2009. – 144 с.
- VII. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1960. – 436 с.
- VIII. Нечаев Г. А. Краткий лингвистический словарь. – Ростов: Изд. Ростов, ун-та, 1976. – 184 с.
- IX. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов: Пособие для учителя. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1985. – 399 с.
- X. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. – Полтава: Довкілля, 2010. – 844 с.

- XI. *Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В.* Мала філологічна енциклопедія. — К.: Довіра, 2007. — 478 с.
- XII. Українська мова. Енциклопедія. — К.: Вид-во «Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана», 2000. — 752 с.
- XIII. *Шаймиев В. А.* Краткий словарь-справочник современных лингвистических терминов в цитатах. — СПб: Изд. РГПУ им. А. И. Герцена, 1999. — 160 с.
- XIV. *Bloomfield L.* Language. — New York: Henry Holt, 1933. — 564 p.
- XV. *Bussmann K.* Routledge Dictionary of Language and Linguistics. — London: Routledge, 2006. — 1304 p.
- XVI. *Crystal D.* A Dictionary of Linguistics and Phonetics. — 6th ed. — Oxford: Blackwell, 2003. — 556 p.
- XVII. Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf. — Cambridge; Massachusetts: MIT Press, 1956. — 289 p.
- XVIII. *Nida E.A.* The Descriptive Analysis of Words: Morphology. — Ann Arbor: University of Michigan Press, 1949. — 342 p.
- XIX. *Richards J., Schmid R.* Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. — London: Pearson Education Limited, 2002. — 606 p.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Баранникова Л. И.* Введение в языкознание. — Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1973. — 384 с.
2. *Будагов Р. А.* Введение в науку о языке. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — М.: Просвещение, 1965. — 492 с.
3. *Вихованець І. Р., Горденська К. Г.* Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови / За ред. І. Вихованця. — К.: Унів. вид-во «Пulsари», 2004. — 400 с.
4. *Войшвилло Е. К., Дегтярев М. Г.* Логика с элементами эпистемологии и научной методологии: Учебник. — М.: Интерпракс, 1994. — 448 с.
5. *Головин Б. Н.* Введение в языкознание. — М.: Высшая школа, 1977. — 331 с.
6. *Гортинич В. О.* Українська словотвірна дериватологія. — Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. — 189 с.
7. *Денисов П. Н.* Практика, история и теория лексикографии в их единстве и взаимообусловленности // Проблемы учебной лексикографии и обучения лексике. — М.: Русский язык, 1978. — С. 25–33.
8. *Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М.* Курс сучасної української літературної мови. Частина I. — К.: Радянська школа, 1965. — 423 с.
9. *Ицкович В. П.* О словаре новой лингвистической терминологии // Лингвистическая терминология и прикладная топонимика. — М.: Наука, 1964. — С. 38–52.
10. *Иващенко В. Л.* Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): Монографія. — К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. — 328 с.
11. *Кодухов В. И.* Введение в языкознание. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — М.: Просвещение, 1987. — 288 с.
12. *Котелова К.З.* Семантическая характеристика терминов в словарях // Проблематика определений терминов в словарях разных типов. — М.: Наука, 1976. — С. 30–45.
13. *Кочерган М. П.* Вступ до мовознавства: Підручник. — К.: Видавничий центр «Академія», 2003. — 464 с.
14. *Куликова И. С., Салмина Д. В.* Введение в металингвистику. — СПб: САГА, 2002. — 352 с.
15. *Реформатский А. А.* Введение в языковедение. — Изд. 4-е. — М.: Просвещение, 1967. — 542 с.
16. *Семчинський С. В.* Загальне мовознавство. — К: «Вища школа», 1988. — 328 с.
17. *Шелов С. Д.* Логическое и лингвистическое определение терминов (Об одном синтаксическом правиле определения) // Известия АН СССР: Сер. литературы и языка. — М.: Наука, 1987. — Т. 64. — № 2. — С. 105–116.

THE CODIFICATIONS OF POLYSEMOUS
LINGUISTIC TERM DICTIONARY OF QUOTE TYPE

The article describes the basic requirements for terminology definitions, harmonization recommendations of polysemous linguistic term's definitions with the already codified in the lexicographical sources. An article of the quote vocabulary of terms based on linguistic lexicographical works and segments of native and foreign linguists was proposed.

Key words: the dictionary of quote type, polysemous terms, the segment of metalanguage, definition.

Мовна мозаїка

ІДЕМО З НОВОЇ КАХОВКИ ДО АСКАНІЇ-НОВОЇ

В Україні чимало населених пунктів, у назвах яких ужито форму прикметника *новий*, що вказує на їхнє пізніше заснування, пор.: *Новий Байрак, Новий Биків, Новий Бобрин, Новий Буг, Новий Гай, Новий Солотвин, Нова Каховка, Нова Диканька, Нова Балта, Нові Безрадиці, Нові Млини, Нові Петрівці* та ін. У цих назвах відмінюють обоє слів: перше – як прикметник, друге – як іменник, пор.: *Новий Байрак, Нового Байраку, Новому Байраку, Новим Байраком, (у) Новому Байраці; Нова Диканька, Нової Диканьки, Новій Диканьці, Новою Диканькою, (у) Новій Диканьці; Нові Петрівці, Нових Петрівців, Новим Петрівцям, Новими Петрівцями, (у) Нових Петрівцях* і т. д.

Значно частіше в назвах населених пунктів пізнішого заснування використовували прикметникову основу *ново-*, унаслідок чого утворилися однослівні, складні за будовою топоніми: *Новобогданівка, Новоіванівка, Новокалінівка, Новомихайлівка, Нововолинськ, Новокостянтинів, Новомиргород, Новокалінове, Новокленове, Новоіванківці*. В українській мові їх пишуть разом і відмінюють у них тільки другу частину, пор.: *Новобогданівка, Новобогданівки, Новобогданівці, Новобогданівкою, (у) Новобогданівці; Нововолинськ, Нововолинська, Нововолинську, Нововолинськом, (у) Нововолинську; Новоіванківці, Новоіванківців, Новоіванківцям, Новоіванківцями, (у) Новоіванківцях*.

І лише одна назва такого походження відрізняється за своєю будовою від уже згаданих, бо в ній означальний прикметник у формі жіночого роду *Нова* вжито після основної іменникової назви і поєднано за допомогою дефіса. Це – *Асканія-Нова*. В орфографічних словниках української мови та довідкових виданнях запропоновано три зразки її відмінювання, причому в усіх наголошують перший склад прикметника *Но́ва*: 1) першу частину відмінюють як іменник, другу – ні: *Асканії-Но́ва*; 2) відмінюють обидві частини як іменники з відповідними закінченнями: *Асканії-Но́ви, Асканії-Но́ві, Асканією-Но́вою, (в) Асканії-Но́ві*; 3) першу частину відмінюють як іменник, другу – як прикметник: *Асканії-Но́вої, Асканії-Но́вій, Асканією-Но́вою, (в) Асканії-Но́вій*. Третій зразок відмінювання цієї назви відповідає правилу чинного "Українського правопису" про відмінювання в обох частинах географічних назв, що складаються з іменника та прикметника (§ 112, п.4, б), пор. *Переяслав-Хмельницький, Переяслава-Хмельницького, Переяславу-Хмельницькому* і т.д.; *Новоград-Волинський, Новограда-Волинського, Новограду-Волинському* і т.д. Але немає підстав перетягувати наголос на перший склад у прикметника *Нова*, бо це суперечить нормі наголошування його в українській літературній мові.

Отже, українською мовою правильно вживати: *Ідемо з Нової Каховки до Асканії-Нової; Відвідати Асканію-Нову; Зупинитися перед Асканією-Новою; Побувати в Асканії-Новій*.

Катерина Городенська